

СИНАНТРОПНІ РОСЛИНИ МІСТА ЖИТОМИРА

Д. Р. Дмитренко, І. В. Хом'як

Житомирський державний університет імені Івана Франка, вул. Велика Бердичівська, 40, Житомир, 10008, Україна

Синантропні рослини є важливим елементом середовища життя людини. Синантроп пов'язаний з людиною не тільки через просторову структуру поселень, але і через безпосередню залежність від її діяльності. Для характеристики синантропії застосовують два критерії:

- спонтанна присутність організмів в поселеннях людини без або проти її волі;
- тісне співіснування з людиною або залежність від її діяльності.

Розрізняють такі форми синантропа:

- a) облігатна: вид зустрічається як мінімумів одній з кліматичних зон тільки в антропогенних умовах, а в межі – тільки в зоні поселень людини;
- b) факультативна: види мають в зоні поселень людини оптимальні умови
- c) існування, проте утворюють популяції і поза антропоценозами, в яких можлива імміграція в природні біотопи;
- d) безперервна: життєвий цикл виду повністю протікає в антропоценозах;
- e) тимчасова: види перебувають в антропоценозах тільки в певний час або за певних умов, не утворюючи там самовідновлюваної популяції;
- f) часткова: вид належить до антропоценозу на певній стадії своєї життєдіяльності (можливо, лише частина доби), а в інший час входить в інші біоценози.

Часткового синантропа легко сплутати з тимчасовим, але слід врахувати, що популяції часткових синантропних видів належать до антропоценозу.

В Житомирі та його передмісті можна відмітити багато видів синантропних рослин. Серед них найбільш поширені:

Бузина чорна (*Sambucus nigra*), гіллястий [кущ](#) або невелике [деревце](#) родини Адоксових (Adoxaceae) 5 – 5,5 м заввишки з світло – бурю тріщинуватою [корою](#). Росте в підліску листяних і мішаних лісів, по чагарниках, на лісових порубах.

Кульбаба лікарська (*Taraxacum officinale*), багаторічна трав'яниста рослина родини Айстрові (Asteraceae) 5 – 30 см заввишки, при ушкодженні виділяє молочко – білий сік. Росте на вологих ґрунтах, при дорогах, в садах і на городах, на узліссях, галявинах.

Лопух справжній (*Arctium lappa*), [дворічна трав'яниста рослина](#) родини Айстрові (Asteraceae) до 1,5 – 2 м заввишки, із стрижневим м'ясистим розгалуженим (до 60 см завдовжки) коренем. Росте як [бур'ян](#), зустрічається на смітниках, біля жител і доріг, у лісах, на полях поодинокі і групами.

Підбіл звичайний, мати-й-мачуха (*Tussilago farfara*), рослина родини [Айстрові](#) (Asteraceae) 40 – 25 см заввишки з повзучим, товстим [кореневищем](#). Росте підбіл на глинистих схилах, у ярах, по берегах річок і озер, на окраїнах вільхових боліт.

Осот звичайний (*Cirsium vulgare*), рослина родини Айстрові (Asteraceae), листки чергові, перистороздільні, вздовж жилок опушені, нижні черешкові, верхні сидячі, по краях і на верхівці з міцними колючками, 2 – 11 мм.

Цикорій дикий (*Cichorium intybus*), рослина родини Айстрові (Asteraceae) росте вздовж доріг, на узліссях та інших некультивованих місцях.

Кропива вододомна (*Urtica dioica*), трав'яниста рослина родини Кропивої (Urticaceae) 30 – 150 см заввишки. Росте по засмічених місцях, в городах, у садах.

Пустирник п'ятилопатевий (*Leonurus quinquelobatus*), трав'яниста рослина родини Губоцвітих (Lamiales) (25 – 100 см заввишки). Росте як бур'ян на лісосіках, лісових культурах, у розсадниках, на узліссях мішаних і листяних лісів, біля лісових доріг і жител.

Чистотіл звичайний (*Chelidonium majus*), [трав'яниста рослина](#) родини Макові (Papaveraceae) 30 – 100 см заввишки з коротким [кореневищем](#) і жовтогарячим молочним соком. Росте чистотіл на [смітниках](#) і [узліссях](#), в [листяних](#), [мішаних лісах](#).

Пирій повзучий (*Elytrigia repens*), [багаторічна трав'яниста рослина](#) родини [Злакових](#) (Poaceae) з довгим повзучим [кореневищем](#). Росте як злісний [бур'ян](#) на залужених лісових і лісокультурних площах, лісосіках, забур'янистих місцях.

Грицики вичайні (*Capsella bursa pastoris*), [однорічна](#) або [багаторічна](#) зелена рослина з [родини Капустяних](#) (Brassicaceae). Росте як [бур'ян](#) на лісокультурних площах, лісових розсадниках, поблизу доріг, жител.

Хвоц польовий (*Equisetum arvense*), багаторічна трав'яниста рослина родини [Хвоцових](#) (Equisetaceae). Це [бур'ян](#), який масово розвивається на полях з кислими ґрунтами.

Фіалка триколірна (*Viola tricolor*), однорічні або дворічні темно- зелені рослини родини Фіалкових (Violaceae), 10 – 45 см заввишки з слабозвинутим, малорозгалуженим коренем. Росте на галявинах, лісокультурних площах, узліссях, на луках, схилах.

Спориш звичайний (*Polygonum aviculare*), однорічна трав'яниста рослина родини Гречкових (Polygonaceae) із стрижневим розгалуженим коренем. Це бур'ян лісосік, лісових розсадників і лісокультурних площ, росте на просіках, лісових дорогах.

Конюшина дорога (*Trifolium repens*), багаторічна [трав'яниста рослина](#) родини [Бобових](#) (Fabaceae). Росте на [луках](#), схилах, по [степам](#) переважно в [западинах](#).

Люцерна посівна (*Medicago sativa*), [квітуча багаторічна рослина](#) з родини Бобових (Fabaceae).

Гравілат міський (*Geum urbanum*), [багаторічна трав'яниста рослина](#) родини [Розових](#) (Rosaceae) 40-60 см заввишки з прямостоячими стеблами. Росте в листяних, рідше мішаних лісах, інколи серед чагарників, по засмічених місцях, уздовж доріг.

Грabelьки звичайні (*Erodium cicutarium*), [однорічна трав'яниста](#) розсіяно-волосиста рослина родини Геранієвих (Geraniaceae). Росте як [бур'ян](#) на полях, городах і засмічених місцях.

Подорожник великий (*Plantago major*), [багаторічна трав'яниста рослина](#) родини [Подорожникових](#) (Plantaginaceae).

Отже, на території Житомира зустрічаються синантропні рослини таких родин як: Капустяні, Гречкові, Крoпивові, Злакові, Адокові, Подорожникові, Розові, Фіалкові, Макові, Геранієві, Бобові, Хвощові, Губоцвіті, Айстрові. Найбільше представників родини Айстрові або Складноцвіті (Asteraceae).

Таке співвідношення між представниками різних родин відповідає описаному Я. П. Дідухом та П. Г. Плютою. Воно може використовуватися для індикації стану міських екосистем. Зокрема, встановлювати їхній рівень гемеробії, величину синантропізації, антропогенної трансформації, порушеності та величини антропогенного фактору.

Література

1. Бурда Р. И. Антропогенная трансформация флоры / Р. И. Бурда. – К. : Наукова думка, 1991. – 168 с.
2. Бурда Р. И. Застосування методики оцінки антропогенності видів вищих рослин при створенні “Екофлори України” / Р. И. Бурда, Я. П. Дідух // Укр. фітоцен. збірник. Серія С. – К., 2003. – № 1. – С. 34–44.
3. Дідух Я. П. Етюди фітоєкології / Я. П. Дідух. – К. : Арістей, 2008. – 286 с.
4. Дідух Я. П. Оцінка енергетичного потенціалу екоотопів залежно від ступеня їх гемеробії на прикладі Словечансько-Овруцького кряжу / Я. П. Дідух, І. В. Хом'як // Укр. ботан. журн. – 2007. – Т. 64, № 1. – С. 62–77.
5. Дідух Я. П. Фітоіндикація екологічних факторів / Я. П. Дідух, П. Г. Плюта. – К., 1994. – 280 с.
6. Клауснітцер Б. Экология городской фауны: Пер. с нем./ Б. Клауснітцер – М.: Мир, 1990.– 246 с.
7. Протопопова В. В. Анализ синантропной флоры Украинского Полесья / В. В. Протопопова // Актуальные вопросы ботаники в СССР. – Алма – Ата: Наука, 1988. – 76 с.
8. Протопопова В. В. Синантропная флора Украины и пути ее развития / В. В. Протопопова. – К.: Наукова думка, 1991. – 204 с.